

καὶ ἐκ τῆς χημικῆς αὐτοῦ συστάσεως ἐκπληροῖ μέγα μέρος τῶν ἀναγκαίων ὑγιεινῶν συνθηκῶν, υπολείπεται δ' ἐκείνου κατὰ μόνον τοῦτο, ὅτι ἐμπεριέχον ἀγοργάτους οὐσίας, μεταλλικά ἢ ἄλλα στοιχεῖα οὐχὶ τόσο ἐναρστούντα τῇ γεύσει, χάνει οὕτως εἰπεῖν τὰ πρωτεῖα ἐν αἰσθητικῷ διαγωνισμῷ μετὰ τοῦ ὕδατος τοῦ Ταξιμίου. Ἀλλ' ἡ καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυσις πρέπει ἐδῶ τοῦλάχιστον νὰ ὑποχωρῇ πρὸ τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος καὶ νὰ προοδοποιῇ τοιοῦτοτρόπως τὴν ὀρθὴν καὶ μόνην ἐπιβαλλομένην λύσιν τοῦ ζητήματος. Καὶ ἀκριβῶς ἔχομεν προηγούμενα, ἔχομεν ἱστορικὰ διδόμενα, δρόμον κεχαραγμένον καὶ περιστάσεις ἀναλόγους εἰς μεγάλα εὐρωπαϊκὰ κέντρα τὰ ὅποια ὑδρεύοντο ὑπὸ παρομοίας συνθήκας. Ὁ ἐνδημικὸς τυφοειδὴς πυρετὸς τῶν Παρισίων ἀφορμὴν εἶχε τὸ ὕδωρ τοῦ Σηκουάνα τὸ ὅποιον, ὅπως πᾶν ἀνεξαίρετως πόσιμον ὕδωρ μὴ διυλιζόμενον προηγούμενως, ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ τὸ νοσογόνον σπέρμα ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ μετέπειτα γνωσθέντος μικροβίου τοῦ Hébert. Ἀλλὰ καὶ πρὶν νὰ γνωσθῇ ἡ ἄμεσος αἰτία αὕτη ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τῶν τελευταίων ἡμερῶν, ὁ Παρισινὸς ἐγνώριζεν, καὶ δὲν τὸ ἠμφισβήτει, ὅτι τὸ ὕδωρ τὸ ὅποιον θὰ ἠναγκάζετο νὰ πῆρῃ θὰ τοῦ προὔξενει κωλικοπόνους καὶ ἐν σοβαρωτέρῃ περιπτώσει τὸν ἀνοικτίρμονα τυφοειδῆ. τὸ ἐγνώριζε καὶ δὲν ἔπινεν ὕδωρ, εἰμὴ συγκερασμένον μετ' οἴνου εἴτε μετὰ διαφόρων ἄλλων ὀξέων εἴτε καὶ ζαχαρωμένον· μέχρις οὔ δι' ὑπερόγκου δαπάνης καὶ τελειοτάτης κατασκευῆς διύλυστῆρων ἐπετεύχθη, καὶ τοῦτο ἐν μέρει, ἀπὸ ἐνδημικοῦ νοσήματος νὰ κρούῃ πλέον σποραδικῶς τὰς θύρας τῶν Παρισινῶν ὁ δυσώνυμος πυρετός. Κατὰ ταῦτα καὶ παρ' ἡμῖν ἡ θέσις τοῦ ζητήματος εἶναι ἀπλὴ λίαν. Ἄν εἰς τὴν ἀδίδακτον καὶ ἀμαθῆ ἢ διαστρεφόμενην φαντασίαν τῶν πολλῶν ἐξετοπίσθη ὅπως δὲν ἔπρεπεν τὸ ζήτημα, ἔχομεν ὅμως Ἀνακτα νηφελιώτατον μετὰ θαυμαστῆς διαυγείας καθορῶντα ποῦ ἐν παντὶ ἔγκειται ἡ τῶν λαῶν Του εὐπραγία· καὶ ἐν τῇ ὑψηλῇ Αὐτοῦ περινοίᾳ διέταξεν ἐμβριθεῖς ἐπιστήμονας, ἵνα ἀπαξ ἐτι ἐξακριβώσωσι τὴν ποσιμότητα τῶν διαφόρων ὑδάτων τῆς πρωτευούσης. Δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐπαναλάβωμεν ἤδη ἀμερολήπτως καὶ μετὰ παρησίας, ὅτι τὰ ὕδατα τῶν Δέρκων εἶναι τὰ μόνα ἅτινα ἐν ὄρᾳ ἐπιδημίας παρουσιάζουσι τὰ σπουδαιότερα ἐχέγγυα ἀπαλλαγῆς μικροβίων, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν συνθηκῶν τῆς διοχετεύσεως καὶ τοῦ διύλισμοῦ αὐτῶν.

14 Ὀκτωβρίου 1893.

Θ. Δ. ΦΑΛΗΡΕΥΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Π. ΚΑΚΑΒΑ

ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

Πηγαὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασμῶν.

(Συνέχεια ἰδὲ τεύχος Γ')

Τὸ κύριον ζήτημα, ὅπερ κατὰ φυσικὸν λόγον ἐγείρεται ἐκ τῆς μελέτης τοῦ θέματος τούτου, εἶνε ποῖα ἦτο ἡ πηγὴ τῶν πηγῶν, ἐξ ἧς οἱ σκεπτισταὶ καὶ οἱ εὐσεβεῖς, οἵτινες ἔζων πρὸ τῆς ἀνατολῆς τῆς ἀποκαλύψεως, ἤρουντο τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις αὐτῶν καὶ ποῖα ἡ αὐθεντία, ἐφ' ἧς αὐταὶ ἠδράζοντο.

Ἡ γονιμωτάτη τῶν πηγῶν τούτων εἶνε ἡ παράδοσις, παράδοσις, ἥτις λαμβάνει ἐν τούτοις τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, συνωδὴ τῇ κοινῇ γνώμῃ, ἐξ ἀρχηγόνου ἀποκαλύψεως ἢ ἀμέσου κοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλαβον τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ τοὺς κανόνας, ἥτοι τὴν θρησκείαν τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς πολιτείας ὡς κληρονομίαν παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν, οἵτινες ἰδίῳ τῷ τρόπῳ εἶχον λάβῃ τὴν κληρονομίαν ταύτην παρὰ τῶν ἰδίων πατέρων, μεταβιβάσθεισαν διαδοχικῶς ὡς κτῆμα εἰς τὰς οἰκογενείας των, ὡς τὸ αἶμα ἐν ταῖς φλεβῖν ἐκ τῶν πρώτων γεννητόρων αὐτῶν. Διετήρουν τὰς πεποιθήσεις ταύτας οὐχὶ ἐξ ἀπλῆς τυφλῆς εὐπιστίας· ἐπέιθοντο εἰς μακρὰν σειρὰν προγόνων ἀμαθῶν ὡς ἐαυτούς· ὥστε ἡ ἄλυσις αὐτῇ τῶν παραδόσεων διεσφύζετο ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐτέρας ἐπιρρώσεως. Ὑπεστήριζον δ' ὅτι αἱ παραδόσεις αὗται δὲν ἐπήγαζον ἐξ ἀπλῆς ἀνθρωπίνης ἐπινοίας· αἱ ἀνώτατα καὶ τὰ πρῶτα φέρουσαι κοινωνικαὶ τάξεις, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς σοφίας, τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς εὐγενοῦς καταγωγῆς ἀνῆγον τὴν θρησκείαν καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν μέχρι τῶν θεῶν ἢ μέχρις ἀνθρώπων, οἵτινες ἐβόδιζον μετὰ τῶν θεῶν καὶ ὠμίλουν μετ' αὐτῶν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ὡς οἱ πρῶτοι πρόγονοι ἡμῶν καὶ οἱ πατριάρχαι τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. Ἡ γενικότης τῆς πεποιθήσεως ταύτης ἠδύνατο νὰ πιστωθῇ ἀφ' ἐαυτῆς κατὰ μέγα μέρος ὡς ἔμφυτος δοξασία, ἐὰν δὲν ἐπεκυροῦτο διαρρηθὴν δι' ἀποκαλύψεως· καίτοι δὲ πλείστοι τῶν δεισιδαιμονίων, τὰ ἐπιζῶντα ταῦτα λείψανα τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, εἶνε ἐφθαρμένα καὶ σφαλερὰ διατηρούμενα ἀπὸ κοινοῦ παρὰ τοῖς διαφοροῖς ἰδωολόγους λαοῖς, ἔχουσιν οὐχ' ἥττον ἀρκετὴν ἐν γένει ὁμοιότητα κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν οὐσίαν πρὸς τὰς παραδόσεις ταύτας, δικαιολογοῦσαν τὴν πίστιν ὅτι αὗται προέρχονται ἀρχῇθεν ἐκ τῆς ἰδίας πηγῆς καὶ ἐξ ἀρχηγόνου ἀποκαλύψεως ἢ ἀμέσου κοινωνίας μετὰ τοῦ οὐρανοῦ:

Τοιαῦται σκέψεις, ναυάγιον τοῦ Παραδείσου,
 ὑπεβάσταζον ἀναμέσῃν πλείστων θλιβεῶν αἰώνων,
 ὅ,τι καλὸν καὶ σοφὸν διεσφύζετο,
 διὰ τῶν βάρδων ἢ τῶν μύθων. (1)

Προκειμένου περὶ μελλούσης τιμωρίας ἰδίᾳ, οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι δι' ἔθους ἔχουσι νὰ ἐπικαλῶνται τὴν παράδοσιν. Ὁ Πλάτων συνήθως περιγράφει τὴν μέλλουσαν ζωὴν ὑπὸ τὴν μορφήν μύθου, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ τοῦτο, ἐνῶ ἄλλαχοῦ φροντίζει νὰ ἀγγέλλῃ ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα δὲν εἶνε πλέον μῦθοι, ἀλλὰ λόγοι (Γοργίας 523), ὧν τὴν ἀλήθειαν πράγματι ἀγνοεῖ καὶ οὐς πιστεύει ὡς ἀληθεῖς ἐπιμένων ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωνται ὑφ' ἀπάντων (2). Διὰ τοὺς θεοὺς ἐπίσης λέγει (Τίμαιος, 40, D) ὅτι « τὸ θέμα εἶναι ἀνώτερον ἡμῶν καὶ ὅτι ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν τοὺς ὁμιλήσαντας περὶ τούτου πρὸ ἡμῶν, οἵτινες, ὡς ἔλεγον, ὄντες γόνου τῶν θεῶν, ἐγίνωσκον ἀναμφιβόλως τοὺς πατέρας αὐτῶν, ὅθεν δὲν πρέπει νὰ διασύρωμεν τὴν πρὸς αὐτοὺς ὀφειλομένην πίστιν ὁμιλοῦντες, οὕτως εἰπεῖν, περὶ πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτῶν. » Οὕτως ὁ Αἰσχύλος ὁμιλῶν περὶ μεγάλης τινὸς ἀληθείας σχετιζομένης μετὰ τοῦ ἀοράτου κόσμου εἶπε περὶ μεγάλου νόμου τῆς θεᾶς Προνοίας, ἀποκαλεῖ αὐτὸν λόγον

(1) Keble, Οἰμωγαὶ τῆς φύσεως

(2) « πείθεσθαι δὲ οὕτως ἀεὶ χρὴ τοῖς παλαιοῖς τε καὶ ἱεροῖς λόγοις, οἳ δὴ μηνύουσιν ἡμῖν ἀθάνατον ψυχὴν εἶναι. »

(Ίκ. 230 'Εὐμεν. 4.....) ἢ μῦθος (Χορηφ. 312.....) συνοδεύων αὐτὸν πάντοτε διὰ τοῦ γέροντος, τριγέροντος, παλαιάτατος (αὐτόθι. Ἀγαμ. 750), δι' ὃν καταφανής γίνεται ἡ ἀρχαιότης καὶ ἡ ἱερότης αὐτοῦ.

Σχεδὸν συγγενῇ πρὸς αὐτὰς τὰς ἱερὰς παραδόσεις εἶνε τὰ παλαιὰ καὶ εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον διαδεδομένα ἀξιώματα τῆς σοφίας, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσεβείας, ἅτινα ἀναπαριστῶσι τὴν φωνὴν τοῦ ἀνθρώπου γένους, ὄντα ἐπίσης φωνὴ Θεοῦ.

Οἱ χρησμοὶ ἀποτελοῦσιν ἐτέραν πηγὴν τῶν θρησκευτικῶν γνώσεων καὶ ἰδίᾳ χρησιμεύουσιν ὡς ὁδηγοὶ ἐν τῇ ἐκπληρώσει τοῦ θρησκευτικοῦ καθήκοντος, πρὸς ὃ ὁ Αἰσχύλος συνήθως ποιεῖται ὑπαινιγμούς, δι' ἐκφράσεων μάλιστα μεστῶν βαθυτάτου σεβασμοῦ. Οὕτω ὁ Ἰναχος, πατήρ τῆς Ἰοῦς, πέμψας ἁλλεπαλλήλως πρεσβείας εἰς τὴν Πυθίαν (ἐν Δελφοῖς) καὶ εἰς Δωδώνην, ἵνα μάθῃ τί ὀφείλει νὰ πράξῃ ἢ εἴπῃ ὅπως ἀρέσῃ τοῖς θεοῖς λαμβάνει α ἁπαντήσεις διφορούμενας, συγκερμένους ἐκ λέξεων δυσνοήτων » (Προμηθεὺς Δεσμώτης, 660.....). Ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατορθοῦ νὰ λάβῃ σαφῇ καὶ καθαρᾷ ἀπάντησιν ἐπιτάσσουσιν νὰ ἐκδιώξῃ τὴν θυγατέρα ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς χώρας αὐτοῦ, ὅπως πλανηθῇ ἐξόριστος εἰς χώρας μεμακρυσμένης ὑπὸ τὸν ὄρον φοβεροῦ ἐπιτιμίου, ὑποχρεοῦντα αὐτὸν νὰ ὑπακούσῃ εὐθύς εἰ καὶ ἀκουσίως. Ὁ Ζεὺς εἶνε ἡ ἀρχικὴ πηγὴ τῶν χρησμῶν. Οἱ χρησμοὶ κοινοποιοῦνται ἐν τούτοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ προφήτου (Εὐμ. 18), λαμβάνοντες τὸ ἐπώνυμον Λοξίου, ἐκ τοῦ προφητικοῦ ὑπουργήματος αὐτοῦ, ὄντος οὕτως εἰπεῖν ὁ λόγος τοῦ Διὸς (1) καὶ ὅς ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ τρίποδος αὐτοῦ οὐδέποτε χρησιμοδοτεῖ ἄνευ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ πατρὸς καὶ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. (Εὐμ. 616) (2).

Ὁ Ἀπόλλων ἀναμφιβόλως συνήθως ὁμιλεῖ διὰ τῶν χειλέων τῆς ἐμπνευσμένης ἱερείας αὐτοῦ, ἥτις εἶνε φωνὴ αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς τοῦ Διὸς, εἰ καὶ εἰς τὰς Εὐμενίδας ὁ Ἀπόλλων παρίσταται ἐμφανιζόμενος αὐτοπροσώπως ὡς ἐκ τῶν προσώπων τοῦ δράματος καὶ συνηγορῶν διὰ τῶν ἰδίων χειλέων ὑπὲρ τοῦ Ὁρέστου. Ὁ Αἰσχύλος οὐδέποτε οὐδὲ κἀν τὴν ἐλαχίστην φαίνεται ὑπαινισσόμενος ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἐμπνεύσεως τῆς ἱερείας. Τούναντίον φαίνεται πιστεύων ἀπροκαλύπτως καὶ μετ' εὐλικρινείας εἰς τὴν θείαν αὐθεντίαν τῶν χρησμῶν. Τιοῦτοι ἦσαν ἅπαντες οἱ σοφοὶ καθ' ὅλους τοὺς ἀνθηροὺς αἰῶνας τῆς ἱστορίας. Ἄν καὶ οἱ χρησμοὶ οὗτοι ἦσαν κατὰ τὸ εἰωθὸς δυσνόητοι, διαστρεφόμενοι πολλαῖς ὑπὲρ κομματικῶν καὶ ἰδιοτελῶν σκοπῶν, ἀπεφαίνοντο οὐχ ἥττον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τοῦ δικαίου. Ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ λοιπὸς ἀρχαῖος κόσμος ἐχειραγωγοῦντο ὑπ' αὐτῶν. Τί δὲ ἐμποδίζει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διηυθύνοντο σχεδὸν καὶ ἐδεσπόζοντο ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας καὶ ὅτι μὴδαμῶς ἐκφερόμενοι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κακοποιῶν πνευμάτων, ὡς ἡ ἰδέα ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Πατράσι τῆς Ἐκκλησίας, ὠρίσθησαν τούναντίον, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς πρόδρομοι παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς, ὡς οἱ προφῆται παρ' Ἰουδαίοις, τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως; Μετὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης συμβιβάζεται τὸ γεγονός, ὅπερ παρετήρησε καὶ ἐξηγήσατο, ὡς ἡδυνήθη, ὁ Πλούταρχος, ὅτι οἱ χρησμοὶ τῶν ἐθνικῶν ἤρξαντο ἐκλείποντες ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης εἰς τὸν κόσμον. (3)

(1) Κατὰ τὸν Liddell καὶ Scott ὀνομάσθη Λοξίας ἕνεκα τοῦ δυσνόητου τῶν χρησμῶν αὐτοῦ.

(2) Ἰωάννης 7 — 16, 8 — 28.

(3) Πλούταρχος, περὶ τῶν ἐκλειπόντων χρηστηρίων.

Κληρώσεις (Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας 55), οἰωνοὶ (αὐτόθ. 26) καὶ ἕτερα σημεῖα, ὄνειροι καὶ ὀπτασίαι (Προμ. 646, Πέρσαι 176.....)

Εὐδουσα γὰρ φρὴν ὄμμασι λαμπρύνεται,

Ἐν ἡμέρᾳ δὲ μοῖρ' ἀπρόσκοπος βροτῶν (Εὐμ. 104—5).

ταῦτα πάντα εἶνε σημεῖα, δι' ὧν οἱ θεοὶ ἀποκαλύπτουσι τὸ μέλλον εἴτε μεταβιβάζουσι τὰς βουλὰς αὐτῶν τοῖς ἀνθρώποις.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶν ἐπίσης, ὡς τὸν Κάλχαντα (Ἀγαμ. 248) τὴν Κασσάνδραν (αὐτόθ. 1073), τὸν Ἀμφιάραον (Θηβ. 568), οὓς ὁ Ἀπόλλων ἐμπνέει ἀπ' εὐθείας, ἄνευ ἐπεμβάσεως σημείων, οἰωνῶν εἴτε θυσιῶν, ἐμφυσῶν εἰς αὐτοὺς τὸ προφητικὸν πνεῦμα αὐτοῦ, ὅπερ ὡς καταιγὶς ταράσσει τὸ ἐξαπτόμενον πνεῦμα αὐτῶν εἴτε κατακλύζει διὰ πυρὸς τὰ ὅστ' αὐτῶν (Ἀγαμ. 1256, 1215)

Παππαῖ, ὅν τὸ πῦρ ἐπέρχεται δέ μοι

ὅτοτοῖ, Λύκει' Ἀπολλων, οἳ ἐγὼ ἐγώ.

ἰού ἰού, ὦ ὦ κακὰ

ὑπ' αὖ με δεινὸς ὀρθομαντείας πόνος

στροβεῖ ταράσσων φριμύϊς. . . .

Οὕτω φωνεῖ ἡ Κασσάνδρα καταλαμβανομένη ὑπὸ τῆς μανιώδους δίνης τῆς ἐμπνεύσεως ἐπὶ τῇ ὥσκει, ὥσαντι ἐν κατόπτρῳ, τῶν παρελθουσῶν καὶ μελλουσῶν συμφορῶν καὶ ἐγκλημάτων τοῦ οἴκου τοῦ Ἀτρέως.

(Ἔπεται συνέχεια.)

SONNETTO

Μὲ τὰ ἐλαφρὰ φτερούγια σου ὅταν φαιδρὰ ἐπετοῦσα,
Ἀσύντακτη, θεότρελη, χαριτωμένη Μοῦσα,
Ἐλπίδες εἶχα στήν καρδιά, δρόμο ἀνοιχτὸν ἐμπρός μου
Καὶ πίστη ὅσες τίς χαρὲς καὶ τάγαθὰ τοῦ κόσμου.

Μὲ πόθους, μῦθους χυρσοῦ, καὶ μ' ἀναμνήσεις ζοῦσα,
Δὲν εἶχα λαύρα στήν καρδιά, ἀκόμα δὲν ποροῦσα,
Δὲν μ' ἔσφιγγαν ἀπ' τὸ λαιμὸ τὰ βάσανα τοῦ κόσμου,
Ἀκόμα δὲν ἐθάμπωναν τὰ δάκρυα τὸ φῶς μου.

Ἦμουν φαιδρός. — Γιατὶ οἱ φαιδροὶ καμμιὰ φορὰ στενάζουν; —
Δὲν ξέρω κι' ὅμως ἔγραφα στίχους σὰν ρὰ ποροῦσα
Τόρα στ' ἀλήθεια ποῦ πορῶ γιατί μὲ φεύγεις Μοῦσα;

— Εἶναι οἱ στίχοι δάκρυα, ποῦ ἀπ' τὴν καρδιά μας στάζουν
Καθὼς ὅταν ποτὴς πολὺ δὲν εἰμπορεῖς ρὰ κλάψης
Κι' ὅταν πολὺ αἰσθάνεσαι δὲν εἰμπορεῖς ρὰ γράψης.

Κατὰ Ἰούνιον, 1893.

Danich